

Europa is geen monster

Na het krachtige ‘nee’ van de Nederlandse kiezers bij het referendum over de Europese Grondwet, bezint de PvdA zich op haar koers. Hoe te komen tot een ‘wenkend Europees perspectief’ waar de achterban zich in herkent, vraagt Ruud Koole zich af. ‘We moeten werken aan een Europees project dat geen vrees inboezemt, maar juist zekerheid verschaft.’

RUUD KOOLE

In het referendum van 1 juni jl. wezen een meerderheid van de Nederlandse bevolking én een meerderheid van de PvdA-achterban de Europese Grondwet af. Die Grondwet is hiermee van de baan. De PvdA, die overtuigd campagne vóór de Grondwet heeft gevoerd, zal een antwoord op dit ‘nee’ moeten formuleren. Hoe willen we nu verder met Europa?’

Elk antwoord begint met een analyse van het ‘nee’. Dat ‘nee’ is echter lastig te duiden. Uit de bijdragen in *SRD* 2005/6 bleek dit al. Bordewijk noemt de factor van de proteststem tegen het kabinet, maar meent toch vooral dat de uitslag niet te duiden is. Tegenstanders waren het niet eens over een alternatief voor de Grondwet. Cuperus zoekt het bij het elitaire karakter van het Europese project en de democratie- en representatieproblemen ervan, waardoor het onbehagen van de ‘toekomstvrezers’ zich op de dreiging van Europa heeft gericht. Rood legt de nadruk op de Eurosceptis die politici zelf in een eerder stadium hebben gezaaid. Waarschijnlijk hebben ze allemaal een beetje gelijk.

Tegelijk ventileren zij soms wel erg gemakkelijke oordelen. Zo hekelt Bordewijk de PvdA-cam-

pagne omdat die alleen maar bijeenkomsten met voorstanders zou hebben georganiseerd, met als gevolg dat de PvdA in de peilingen is teruggeval- len naar 41 zetels. Altijd gedacht dat Bordewijk tegen *poll-driven politics* was, maar ook het oorzaak- lijk verband in zijn bewering is ver te zoeken. Bovendien hebben we juist gezegd dat debatten tussen voor- en tegenstanders binnen de eigen gelederen wenselijk waren; wij waren alleen terughoudend met het bieden van een platform aan nee-stemmers van andere partijen op onze eigen bijeenkomsten. Wij gaven voorrang aan het onderlinge debat. Zo is Wouter Bos in debat gegaan met Marcel van Dam.

René Cuperus wijdt in zijn bijdrage welis- waar bloemrijke zinnen aan het waarom van de nee-stem, maar heeft weinig oog voor de onderlinge tegenstellingen tussen de motieven van de nee-stemmers en zet de voorstanders van een ‘ja’ voor de Grondwet wel erg gemakkelijk weg als een ‘sekte der Eurocraten’ of een ‘kosmo- politische post-nationale elite’ die ‘de nationale staat en identiteit achteloos wegredeneert’. De ja-campagne van de eigen PvdA kan echt niet in die hoek worden geplaatst.

Maar natuurlijk moet ook de PvdA bereid zijn te leren van de uitslag, op basis van gedegen onderzoek. Tot die categorie behoort het onder-

14

Over de auteur Ruud Koole is voorzitter van de PvdA

Noten zie pagina 17

zoek van TNS NIPO voor de Eurobarometer.² Het toont bijvoorbeeld aan dat gebrek aan informatie een grote rol heeft gespeeld bij het afwijzen van de Grondwet: 32% van de nee-stemmers geeft dat aan.³ Dat kunnen we de regering, die verantwoordelijk was voor het verschaffen van informatie, in de eerste plaats aanrekenen. Maar ook onszelf, zeker voorzover het onze eigen achterban betreft.

Bij die achterban heeft, denk ik, zowel de proteststem als onzekerheid over de toekomst een grote rol gespeeld. In het onderzoek van TNS NIPO geeft 14% van de ondervraagden aan tegen de Grondwet te hebben gestemd omdat zij tegen de regering of bepaalde politieke partijen zijn. Bij de achterban van de PvdA is dat 17%. Andere belangrijke motivaties voor de nee-stem waren het verlies van soevereiniteit en de kosten van de Europese samenwerking.

Het TNS NIPO-onderzoek biedt ondersteuning voor het vermoeden dat onder de nee-stemmers veel mensen zitten die zich buitengesloten en bedreigd voelen door de snelle modernisering en internationalisering van onze samenleving.⁴ Deze 'moderniseringsverliezers' hebben grote behoefte aan zekerheid en perspectief. Het huidige kabinet levert die niet, vindt ook de recentelijk door de Tweede Kamer ingestelde Raad van Economisch Adviseurs, die onlangs een vernietigend rapport over het kabinetsbeleid presenteerde.⁵ Het Europees project vergrootte die onzekerheid nog eens door zijn onduidelijke karakter. Dit versterkte de vrees voor verlies van de eigen identiteit, van veiligheid en van banen.

Het ontbreken van een wenkend perspectief heeft de uitslag van het referendum voor de Europese Grondwet voor een belangrijk deel bepaald. In de sombere en onzekere atmosfeer in ons land hebben veel kiezers gekozen voor de zekerheid van het bestaande en niet voor het onzekere van wat nog moet komen.

EEN INSPIREREND EUROPEES IDEEAAL

Verreweg het grootste deel van de nee-stemmers is, naar mijn stellige overtuiging, niet tegen Europese samenwerking maar heeft wel moeite

met de snelheid en de richting van het Europese project.⁶ Ik ben er nog steeds van overtuigd dat we mét de Grondwet die zorgen beter tegemoet hadden kunnen treden dan zonder. Maar ook zonder die Grondwet moeten we werken aan een Europees project dat geen vrees inboezemt, maar juist zekerheid verschaft.

Dat betekent dat we dus niet moeten meegaan in een gemakkelijke Eurofobie en de ogen moeten sluiten voor de internationalisering. We leven in Nederland niet op een eiland, wij hebben Europa echt nodig. De vraag is: welk Europa hebben we nodig?

Dat moet in elk geval een Europa zijn dat inspireert en geen afkeer oproept. Na 1 juni liep ik nog eens enkele argumenten na voor een 'ja'. Door de Grondwet zouden nationale parlementen meer zeggenschap krijgen over wat door Europa wordt besloten en wat door de lidstaten; er zou betere rechtsbescherming zijn voor burgers tegen de Europese overheid; het Europees Parlement zou meer greep krijgen op belangrijke delen van de Europese begroting, waaronder het landbouwbudget. Allemaal waar. Ik heb ze vaak aangevoerd. Maar achteraf realiseer ik me dat al deze redenen met elkaar gemakkelijk het beeld oproepen van een Europees monster dat weliswaar beter getemd kan worden met de Grondwet, maar wel een monster is. Dat is niet een beeld waar de mensen voor warmlopen. In plaats daarvan moeten we opnieuw streven naar een Europees ideaal dat de mensen aanspreekt. De sleutel daarvoor ligt, mijns inziens, in een strengere toepassing van het beginsel van de subsidiariteit.

STRENGE TOEPASSING VAN SUBSIDIARITEIT

Hier kunnen we goed aansluiten bij de koers die PvdA al 2,5 jaar geleden heeft ingezet. Mede in reactie op de 'dreun' van 2002 heeft de partij haar standpunt over Europa fors bijgesteld, het subsidiariteitsbeginsel werd omarmd. Het Europees verkiezingsprogramma dat op het congres in Groningen in 2003 werd vastgesteld gaf uiting aan deze nieuwe koers: 'Om het vertrouwen

van de Europeanen te winnen, moet duidelijk worden wie wat doet in Europa. Wat pakt de Europese overheid aan en wat gaan we gewoon zelf doen in Nederland? Want er is geen enkele reden iets Europees aan te pakken als we het nog goed in eigen land voor onze burgers kunnen regelen. Dat levert Europees alleen maar meer bureaucratie op. Alles wat beter nationaal geregeld kan worden dan Europees, doen wij nationaal. Alles wat beter Europees geregeld kan worden, doen wij Europees. Het moet dan gaan om vraagstukken die niet meer in eigen land op een (sociaal) verantwoorde wijze zijn op te lossen.'

Deze lijn is later bevestigd in het beginselmanifest, waarin expliciet wordt gezegd dat op sommige terreinen meer en op andere terreinen minder integratie nodig is. Het is goed hier nog eens nadrukkelijk te zeggen dat subsidiariteit iets anders is dan decentralisatie. Waar het laatste een eenzijdig streven is (zoveel mogelijk beslismacht op het laagste niveau leggen), gaat subsidiariteit juist uit van een tweezijdigheid (zaken moeten op nationaal niveau beslist worden als het daar beter kan, en op Europees niveau als het daar beter kan).

De referendum-uitslag noopt tot voortgaan op die weg. We moeten preciezer proberen te formuleren op welke terreinen Europees beleid nodig is en op welke terreinen de nationale staten het beleid zelf kunnen uitmaken. Bestrijding van internationaal terrorisme moet bijvoorbeeld Europees, de vormgeving van de sociale zekerheid en gezondheidszorg moeten nationaal. Maar het onderscheid moet scherp omschreven worden en niet blijven hangen in open deuren als dat de zaken 'op het juiste niveau moeten worden aangepakt'.

Op terreinen waarop Europese bemoeienis gewenst is, moet duidelijk zijn hoe ver die bemoeienis mag gaan. Geen onnodige bureaucratie en regelgeving. Andersom zullen we soms bereid moeten zijn om Europese afspraken te maken over beleidsterreinen die we graag nationaal willen vormgeven. Want zonder Brusselse afspraken die garanderen dat er inderdaad ruimte blijft om nationaal beleid te maken, dreigt al snel

het gevaar dat de tornado van de vrije markt alle nationale verscheidenheid wegvaagt.

Zo zal, zegt het PvdA-manifest voor de Europese verkiezingen in 2004, op Europees niveau de publieke verantwoordelijkheid van de nationale staat voor de toegankelijkheid, kwaliteit, leveringszekerheid en betaalbaarheid van publieke voorzieningen moeten worden erkend en vastgelegd, als tegenwicht tegen de dominantie van de concurrentieregels op Europees niveau. We zijn als sociaal-democraten vóór een markteconomie, maar dan wel een *sociale* markteconomie, zoals het ook in de Grondwet verwoord stond — en dus niet voor een vrije-markteconomie die dat sociale aspect negeert. Alleen met het ideaal van een krachtige sociale markteconomie die ruimte laat voor nationale verscheidenheid kunnen we mensen weer enthousiast krijgen voor Europa.

UITBREIDING ÉN VERDIEPING

Een belangrijke vraag die we als PvdA moeten beantwoorden is of met de uitbreiding van het aantal lidstaten meer politieke samenwerking nog wel mogelijk of gewenst is. Gaan extensivering en intensivering samen? Er wordt nogal eens snel geconcludeerd dat dat niet het geval is en dat met de uitbreiding tot 25 lidstaten en misschien dadelijk nog een paar meer, het onvermijdelijk is dat de politieke samenwerking minder moet. Dat lijkt, ondanks de mooie speech die Tony Blair in het Europees Parlement uitsprak bij aanvang van het huidige Britse voorzitterschap van de EU, nog steeds de Britse strategie te zijn: hoe meer landen erbij, hoe meer Europa verwatert voor wat betreft de politieke samenwerking.

Ik ben daar niet voor. Ik ben er ook niet van overtuigd dat dit een noodzakelijk scenario is bij uitbreiding van de EU. Wat me in dit debat tegenstaat is het eendimensionale karakter ervan: meer landen betekent *automatisch* minder verdieping. Wat ik mis, is het zojuist genoemde thema van de subsidiariteit. Ik kan me voorstellen dat we veel zuiniger gaan worden met het aantal gebieden waar Europa zich mee bemoeit, maar dat op de gebieden waarvan we vinden dat

Europa echt meerwaarde heeft wél verdieping plaatsvindt, inclusief meer democratische controle. Minder beleidsterreinen kan dan samengaan met meer verdieping, ook in de inmiddels uitgebreide Europese Unie. Desnoods vindt die uitgebreidere politieke samenwerking in eerste instantie plaats in een kopgroep van lidstaten en pas later in de Unie als geheel. Maar het argument van de uitbreiding mag er niet toe leiden dat we in generieke zin tot stilstand — of zelfs achteruitgang — van de politieke samenwerking op Europees niveau zouden besluiten.

Maar ook met die mogelijkheid van een combinatie van 'uitbreiding' met 'verdieping' blijft de vraag voorliggen waar precies de oostgrens van de Europese Unie ligt. Hoe ver moet de uitbreiding gaan? Voor de landen waarmee nu onderhandelingen worden gevoerd of straks begonnen worden, geldt voor mij dat aansluiting bij de EU mogelijk moet zijn, indien aan de strenge toelatingscriteria wordt voldaan. Maar welke landen komen nog meer in aanmerking?

Ik ben er niet uit waar de oostgrens ligt. Ook over deze lastige vraag zullen we ons in de partij moeten buigen.

TOT SLOT

Uit het bovenstaande moge blijken dat het wenselijk is het debat over Europa nu niet te beginnen met allerlei institutionele kwesties, maar juist met een aantal grote vraagstukken. De institutionele vormgeving is van later zorg. De grote vraagstukken zullen de komende tijd in de PvdA besproken moeten worden. Het partijbestuur heeft een werkgroep ingesteld die hiertoe een notitie zal opstellen.⁷ Zij heeft de opdracht aan te geven hoe de PvdA — mede in reactie op het 'nee' — haar visie op Europa verder moet invullen en aanscherpen, hoe we met de ja- en nee-stemmers in eigen gelederen kunnen komen tot een nieuwe consensus over Europa. Het eindresultaat zal een wenkend Europees perspectief moeten zijn dat onze achterban aanspreekt.

Noten

- 1 Dit artikel is een bewerking van de speech gehouden op het Politiek Forum van de Partij van de Arbeid op 11 juni 2005.
- 2 *The European Constitution: post-referendum survey in The Netherlands*, Flash Eurobarometer, survey uitgevoerd door TNS NIPO van 2 tot 4 juni 2005. Europese Commissie, juni 2005.
- 3 Ibidem, par. 2.3, p. 15. Gebrek aan informatie was de reden die veruit het vaakst genoemd werd voor de nee-stem; verlies van nationale identiteit volgt met 19%, het afzetten tegen de nationale regering of specifieke partijen met 14%, en 'Europa is te duur' met 13%. Alle andere redenen scoorden 8% of minder. Zie over het belang van tijdige informatieverstrekking ook: Jan Vis, 'Onwetendheid over

- Europa en Europese Grondwet leidt tot pseudo-opinies', in: *Internationale Spectator*, april 2005, pp. 198-201.
- 4 Verschillende processen van modernisering, zoals deïndustrialisering, globalisering en individualisering, leiden tot snelle veranderingen in de maatschappij die aanpassingen vereisen waar niet iedereen even goed voor is uitgerust. Uit het onderzoek van TNS NIPO blijkt dat 78% van de *manual workers* tegen de Grondwet heeft gestemd, 16% meer dan het gemiddelde. Van diegenen met een opleiding tot 15 jaar stemde 67% tegen de Grondwet, terwijl van diegenen die tot 21 jaar of langer studeerden 57% tegenstemde. Ook blijkt slechts 4% van de *employees* tegen gestemd te hebben uit vrees voor de effecten op de werkgelegen-

- heidssituatie in Nederland of uit vrees voor verlies van banen o.a. door verplaatsing van werkgelegenheid naar andere landen, terwijl 10% van de *manual workers* dit als reden opgaf.
- 5 REA-advies *Voorjaarsnota 2005*, op 31 mei 2005 aan de Tweede Kamer gezonden (Kamerstuk 30105).
 - 6 Dit wordt bevestigd door het TNS NIPO-onderzoek: 78% van de nee-stemmers steunt het Nederlandse lidmaatschap van de Europese Unie; van alle respondenten is dat 82%.
 - 7 De werkgroep staat onder voorzitterschap van Adri Duijvestijn en Ruud Koole. Zij zal voor medio september een discussienotitie opstellen op basis waarvan de discussie in de partij dit najaar verder zal worden gevoerd.